

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

9(18)

2009

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

ALTERNATYVI MODERNYBĖ:

TRADICIJA, IDENTITETAS IR DISKURSAS

Sudarytojas VYTIS ČIUBRINSKAS

ALTERNATIVE MODERNITIES:

TRADITION, IDENTITY AND DISCOURSE

Edited by VYTIS ČIUBRINSKAS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI
LEIDVYKLA

VILNIUS 2010

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Vilniaus pedagoginis universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Vytytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Vytytis Čiubrinskas)</i>	7

Straipsniai / Articles

Vytytis Čiubrinskas

Įvadas į <i>alternatyvios modernybės</i> studijas. Permažstant socialinę kultūrinę kaitą: tradicija, identitetas ir diskursas	9
Introduction. Alternative Modernities: Tradition, Identity and Discourse.	
Summary	18

Jonathan D. Hill

The Politics of Indigenous Identities in South America, 1989–1998	23
Čiabuvių tapatumų politika Pietų Amerikoje, 1989–1998. Santrauka	52

David Sutton

Between Memory and Modernity: Moral Temporalities in Kalymnos, Greece	55
Tarp atminties ir modernybės: moralinis laiko tėkmės supratimas Graikijos Kalimno saloje. Santrauka	75

Ingo W. Schröder

Against 'Identity': Exploring Alternative Approaches to the Study of the Politics of Local Culture	77
Prieš „tapatybę“: ieškant alternatyvių būdų tyrinėti vietos kultūros politiką. Santrauka	91

Neringa Klumbytė

Post-Socialist Sensations: Nostalgia, the Self, and Alterity in Lithuania	93
Posovietinės jausenos: nostalgija, savastis ir marginalizacija Lietuvoje. Santrauka	114

Aet Annist

Outsourcing Culture: Establishing Heritage Hegemony by Funding Cultural Life in South Eastern Estonia	117
Įsigyjant kultūrą: paveldo hegemonijos sukūrimas finansuojant kultūrinį gyvenimą pietryčių Estijoje. Santrauka	137

Romualdas Apanavičius

Etnologijos studijos Lietuvoje 1927–2005 metais	139
Studies in Ethnology in Lithuania in 1927–2005. Summary	165

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Rasa Paukštytė-Šaknienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai. Šaknys Ž. (sud.) (<i>Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė</i>)	165
Vytis Čiubrinskas. Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos (<i>Auksuolė Čepaitienė</i>)	169
Representations on the Margins of Europe: Politics and Identities in the Baltic and South Caucasian States. Darieva T. and Kaschuba W. (eds.) (<i>Ingo W. Schröder</i>)	173
Darius Staliūnas. Savas ar svetimas paveldas? 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta (<i>Rasa Čepaitienė</i>)	175

Konferencijos / Conferences

10-oji EASA konferencija Slovėnijoje (<i>Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas</i>)	179
Konferencija „Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje“ (<i>Andželika Lapinskienė, Kęstutis Meškys</i>)	184

Sukaktys

Lietuviškosios tautotyros profesionalui Jonui Baliui – 100 metų (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	187
Vitaliui Morkūnui – 80 (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	189

In Memoriam

Rita Marija Pilkaitė-Butvilienė (<i>Irena Regina Merkienė</i>)	191
--	-----

Sukaktys

Be iškilios Jono Balio asmenybės būtų sunku įsivaizduoti dvidešimtojo amžiaus Lietuvos folkloristikos ir etnologijos mokslo raidą. Prieškarinėje Europoje to meto pavyzdžiu save laikydamas *tauto-tyrininku*, t. y. pagal to meto Centrinėje ir Rytų Europoje vyravusio *Volkskunde* disciplinos lietuviškąjį atitikmenį, J. Balys bandė sujungti abi minėtas disciplinas. Vis dėlto pagrindiniais savo kaip tyrinėtojo bei tyrimų organizatoriaus darbais, be abejonės, laikytinas lietuvių tautosakos studijų klasiku.

Jonas Balys gimė 1909 m. liepos 2 d. Kupiškio krašte, studijavo Panevėžio mokytojų seminarijoje, o nuo 1928 m. – Lietuvos universitete, vėliau tapsiančiame Vytauto Didžiojo universitetu. Kaip labai gabus studentas gavo valstybės stipendiją ir buvo išsiųstas studijuoti į Austriją, kur Graco universitete studijavo *Volkskunde* (liaudies/tautos kūrybą), t. y. discipliną, kuri „nebrėžė ribos tarp folkloristikos ir etnologijos“ (Čiubrinskas V. Pabaigos žo-

LIETUVIŠKOSIOS TAUTOTYROS PROFESIONALUI JONUI BALIUI – 100 METŲ

dis, Balys Jonas. 1993. *Lietuvių kalendorinės šventės: tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*: 302–307. Vilnius: Mintis).

Klausydamasis vieno žymiausių to meto kultūrinės-istorinės mokyklos folkloristikoje, etnologijoje, religijotyroje ir antropologijoje atstovų Wilhelmo Schmidto paskaitų, J. Balys subrendo kaip jaunas mokslininkas, kultūrinio-istorinio metodo šalininkas. Vienoje apgynęs disertaciją ir 1934 m. grįžęs į Lietuvą, labai intensyviai ėmėsi, kaip pats pripažino, „liaudies intelektualinės kultūros tyrinėjimų“, pabrėždamas:

„...kadangi dvasios srity (o ir technikoje ne absoliučiai) „geležinių įstatymų“ nėra, tad čia reikia vadovautis istoriniu metodu: pirma rinkti faktus, juos kritiškai įvertinti ir tik tada iš jų daryti apibendrinimus ar išvadas“ (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Literatūros rankraštynas. F. 69. S. v. 48. L. 2).

1934 m. dalyvavo įsteigiant VDU Etnikos katedrą ir, tapęs jos dėstytoju, be kitų,

skaitė lyginamosios folkloristikos ir bendrosios etnikos kursus. To meto akademinėje spaudoje populiariai išdėstė etnikos kaip tautotyros paskirtį: „...jaunoms ir mažoms tautoms tautotyra yra jų egzistencijos ramstis“ (1934. *Akademikas* 16, p. 354).

Be to, tuo metu J. Balys, būdamas dar tiktai dvidešimt šešerių, žengia turbūt lemtingiausią žingsnį savo mokslinėje karjeroje – imasi visoje šalyje organizuoti „tautos dvasios apraiškų“ – tautosakos – rinkimą. 1935 m. J. Balį paskiriant direktoriumi, įsteigiamas Lietuvių tautosakos archyvas – iškiliausia tarpukario Lietuvos tautotyros mokslo įstaiga, leidusi tarptautinio lygio mokslo žurnalą *Tautosakos darbai*.

Antrojo pasaulinio karo metais J. Balys dar vadovavo ir Tautotyros katedrai Vilniaus universitete ir tuo neabejotinai pelnė žinomiausio XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžios – penktojo dešimtmečio vidurio Lietuvos liaudies kultūros tyrinėtojo vardą... kol sovietinė okupacija pavertė jį politiniu pabėgėliu.

Atsidūręs pabėgėlių, vadinamosiose DP (*Displaced Persons*) stovyklose Vokietijoje, kartu su kitų Baltijos šalių profesūra suorganizavo Pabaltijo universitetą Hamburge, kuris, J. Puzino žodžiais tariant, „savo lygiu neatsiliko nuo Vakarų Europos universitetų“ (Puzinas Jonas. 1976. *Pabaltijo universiteto 30 metų sukaktį minint*. Chicago, IL: Lietuvių istorijos draugija, p. 51). 1946–1947 m. J. Balys vadovavo Etnologijos (*Volkskunde*) katedrai. Trumpus, vos trejetą metų trukusius, bet labai produktyvius J. Balio metus Vokietijoje apvainikavo vienas iškiliausių jo veikalų – *Lietuvių vedybos (Litauische Hochzeitsbrauche)*, išspausdintas Pabaltijo universiteto mokslinių leidinių serijoje.

Tolesnė J. Balio karjera klostėsi JAV Vidurio Vakaruose. Nuo 1948 m., pakviestas vieno žymiausių pasaulyje folkloristų

StithoThompsono, jis dirbo Indianos universitete, kartu su S. Thompsonu rengė įvairių pasaulio kraštų folkloro lyginamuosius tyrinėjimus ir, be kitų, dėstė Baltijos tautų etninės kultūros kursą. Neapleisdamas pamėgto tautosakos rinkėjo darbo, J. Balys darbavosi ir registruodamas lietuvių kultūrinį paveldą Amerikoje. Tuo pagrindu 1958–1989 m. išleido tris lietuvių dainų ir kitokios lietuvių liaudies kūrybos Amerikoje tomus. Parengė ne vieną sintetinį darbą, iš kurių didžiausią išliekamąją vertę turi *Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje*.

Dar vienas J. Balio daugiaplanės asmenybės veiklos baras – nenuilstamas darbavimasis lituanistikos ir lituanistinės bibliografijos baruose. Jis labai aktyviai bendradarbiavo rengiant turbūt išpūdingiausią ir iki šiol nepranoktą išėivijos projektą – 36 tomų „bostoniškę“ Lietuvių enciklopediją ir iki pat garbingo amžiaus darbavosi JAV Kongreso bibliotekos Bibliografijos skyriuje. Išėjęs į pensiją, J. Balys savo lėšomis organizavo tolesnę 1951 m. Amerikoje pradėtą Lietuvių tautosakos lobyno tomų leidybą. Paskutinis – vienuoliktasis – išėjo 1989 m.

Atkūrus nepriklausomybę, J. Balio vardas, nedrįstas ištarti susovietintoje Lietuvoje, netruko suskambėti – vienas po kito išsirikiavo jo raštų tomai.

Sveikindami garbingo jubiliejaus proga toliau kliaujamės Jonu Baliu – lietuviškosios ir lyginamosios folkloristos pradininku Lietuvoje, visada raginusi matyti ją platesniame – etnologinių studijų – horizonte. Nesuabejodami jam skirtume pirmojo lietuvių profesionalaus tautotyros tyrinėtojo vardą.

Nuotraukoje: Jonas Balys – Lietuvių tautosakos archyvo vadovas. Fotografuota apie 1935 m. LLTI BR 427/17285.

Vytis Čiubrinskas